

Kiss-Kozma Georgina¹

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek értelmezési keretei

Kivonat

A magyar kisebbség ifjúsági szervezetei jellemzően a civil szférában helyezkednek el, az erdélyi magyar civil szféra nemzetközi, európai kontextusban való vizsgálatakor azonban figyelembe kell venni, hogy történelmi sajátosságokból fakadóan a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata Erdélyben eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától. A tanulmány célja, hogy a szervezetszociológiai aspektusok, valamint az erdélyi magyar civil szféra értelmezési lehetőségeinek rövid bemutatását követően kitérjen bizonyos elméleti dilemmákra, valamint olyan elméleti megközelítést nyújtson az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek vizsgálatához, amely hozzájárulhat az ifjúsági szervezeti szféra értelmezéséhez és cizellált elemzéséhez.

Kulcsszavak: erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, civil szervezetek

Abstract. Hungarian youth organizations in Transylvania: An interpretive framework

The youth organizations of the Hungarian minority typically operate in the civil sphere. However, when examining the Hungarian civil sphere in Transylvania in an international, European context, it is necessary to take into account that due to historical characteristics, the process of the formation of minority civil sphere in Transylvania differs from the process of the emergence of civil society. The aim of the study is to assess certain theoretical dilemmas after a brief presentation of the organizational sociological aspects and the possibilities of interpreting the Hungarian civil sphere in Transylvania. Additionally, it seeks to provide a theoretical approach to the examination of Hungarian youth organisations in Transylvania that can contribute to the interpretation of the sphere of youth organizations.

Keywords: Hungarian youth organizations in Transylvania, NGOs

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Kiss-Kozma Georgina (2021). Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek értelmezési keretei. *Erdélyi Társadalom*, 19(2), 43–64. <https://doi.org/10.17177/77171.260>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

¹ PhD, politológus. A Mathias Corvinus Collegium Szociológiai Központjának és az Ifjúságkutató Intézetnek a kutatója. E-mail: kozmageorginak@gmail.com

I. BEVEZETŐ

A kutatók a szervezeteket hagyományosan szervezetszociológiai megközelítéssel vizsgálják, s ezáltal kézenfekvő, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek tanulmányozásakor is így járunk el. A magyar kisebbség ifjúsági szervezetei jellemzően a civil szférában helyezkednek el, az erdélyi magyar civil szféra nemzetközi, európai kontextusban való vizsgálatakor azonban figyelembe kell venni, hogy történelmi sajátosságokból fakadóan a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata Erdélyben eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától (Bodó, 2015: 164). Vagyis az európai civil szféra kutatási irányai, egyeztetett fogalomrendszere csak megkötésekkel használható az erdélyi magyar ifjúsági civil szféra vizsgálatakor, és a nemzetközi diskurzusokban megjelenő elméleti megközelítések sem adaptálhatóak változtatások nélkül a vizsgálatukra. A tanulmány célja, hogy röviden bemutassa a szervezetszociológiai aspektusokat, különös tekintettel a civil társadalom nemzetközi megközelítéseire – fogalomtörténet, a civil társadalom és az állam viszonya, tipológiák –, majd érintve az erdélyi magyar civil szféra értelmezési lehetőségeit kitérjen bizonyos elméleti dilemmákra, megfontolásokra, amelyeket figyelembe kell venni az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek vizsgálatakor. A tanulmány célja, hogy olyan elméleti megközelítést nyújtson az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek vizsgálatához, amely hozzájárulhat az ifjúsági szervezeti szféra értelmezéséhez és cizellált elemzéséhez.

2. A CIVIL TÁRSADALOM FOGALMI, ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEI

Az ember természetét tekintve *zoón politikon*, vagyis az arisztotelészi elképzelés szerint az ember egyik alapvető jellegzetessége, hogy társas lény, akinek az életéhez hozzátartozik a másokkal való együttélés, valamint a különböző csoportokban és szervezetekben való közös cselekvés. Számos csoport – például család, iskola, vállalatok – tagjai vagyunk, s életünket javarészt csoportok és szervezetek befolyásolják, uralják. A csoportokat különböző szempontok alapján tipologizálhatjuk, például különbséget tehetünk közöttük fontosságuk alapján: Charles Horton Cooley elsődleges csoportként határozta meg az egyének azon közösségeit, akiket szoros érzelmi szálak kötnek össze (mint például a családot vagy baráti társaságot). Ezzel szemben a másodlagos csoport tagjai, habár rendszeresen találkoznak, közöttük szoros érzelmi szálak nem alakulnak ki, és elsősorban konkrét gyakorlati célok érdekében kerülnek kapcsolatba (Giddens, 2003: 285–305).

A modern társadalmak legfontosabb társadalmi szerveződései a modern szervezetek, amelyek javarészt bürokratikus jellegűek. A bürokrácia legnagyobb hatású elemzése Max Weber (1992–1999) nevéhez kötődik, aki szerint elkerülhetetlen a bürokrácia terjeszkedése a modern társadalmakban, hiszen a bürokratikus hatalom segítségével sikerülhet csak a nagy méretű társadalmi rendszerek adminisztratív kihívásainak megfelelni (Giddens, 2003: 285–305). A bürokrácia a racionalitás elvén működik, azonban a társadalom racionalizálódásának negatív következményei kapcsán számos aggály is felmerül. George Ritzer (1983, 1993, 1998) például osztozott Weber fenntartásaiban, és a társadalom „mcdonaldizálódásáról” beszélt, amely alatt azt értette, hogy a gyorsétermek elvei válnak uralkodóvá az élet egyre több területén, és amelynek következtében a társadalmak egyre inkább „racionalizálódnak” (Giddens, 2008).

A modern társadalmakban az elsődleges csoportok és a bürokratikus szervezetek mellett régóta léteznek önkéntes társulások, önszervező csoportok, jótékonyági egyletek is, amelyek általában eltérnek a bürokratikus rendszerektől. Jellemzően nem hierarchikusan szerveződnek, tagjaik között nagy a fluktuáció, nincs állandó bevételük, főként adományokból és a tagságtól begyűjtött pénzből biztosítják működésüket, továbbá alapító tagjaik hasonló helyzetben vannak, s céljuk, hogy egymást segítsék közös érdekeik érvényesítésében, valamint közös problémáik megoldásában (Giddens, 2003). Fontos sajátosságuk továbbá, hogy gyakran a meglévő bürokratikus szervezetek ellenében alakulnak, vagy egyértelműen azok ellensúlyaként tevékenykednek.

A szervezetek sajátos csoportját alkotják a civil szerveződések, mozgalmak. A nemzetközi, valamint a hazai szakirodalom széleskörűen foglalkozik a civil társadalom fogalmával, társadalomtudományi értelmezésével, a civil társadalom és egyéb szférák (például demokrácia, gazdaság, állam) közötti kapcsolattal, valamint történeti fejlődésével. Az elméleti munkák is rávilágítanak a fogalom vitatott voltára, Taylor (1998) szerint például civil szféráról három minőségben beszélhetünk: alapszinten az állammal szemben független önkéntes, szabad szervezeteket értünk; a következő szinten ezen egyesületek kooperálnak, tevékenységüket irányítják; a harmadik szinten pedig képesek befolyást gyakorolni az állam politikájára. Taylor szerint a civil társadalom elfogadott értelmezése meghatározza azt a módot, ahogy a polgár a politikához viszonyul (Bodó, 2015: 188).

Ez összecseng Michael Walzer (1995: 7–12) felvetésével, miszerint a civil társadalom aktív, odaadó állampolgárokon alapul, akik részt vesznek az állam, a gazdaság, a közösségek és az egyház ügyeinek ellátásában. A fogalom magába foglalja azokat a polgári kezdeményezéseket, amelyekben a polgárok önként vesznek részt, s amely kezdeményezések az államtól függetlenül, autonóm módon valósulnak meg. Tehát civil társadalom alatt a nem kötelező emberi társulást értette (Bodó, 2016: 159). Egri István (2002) a civil szféra egyik legfontosabb jellemzőjének ugyancsak az önkéntességet tekinti, s a civil szférát az alulról jövő kezdeményezések intézményrendszereként határozza meg. Seligman (1992: 75–80; 1997) szintén a fogalom többes használatára hívja fel a figyelmet, s meglátása szerint a társadalomtudományokban a civil társadalom fogalmát három különböző módon értelmezik: az első a politikai használat, vagyis amikor a különféle mozgalmak és pártok a civil társadalmat jelszóként alkalmazzák, illetve egyes gondolkodók egyes kormányzati politikák bírálatára használják. Másfelől a civil társadalom analitikus fogalomként is működik, s a társadalomtudósok olyan makroszintű társadalmi jelenségek és társadalmi szerveződések bizonyos formáinak leírására és értelmezésére is „kvázi” tudományos szakszóként alkalmazzák, amelyek esetleg még a makro- és mikroszintű társadomelemzések összekapcsolására is megoldást jelenthetnek. Az utolsó jelentésben a civil társadalom olyan normatív filozófiai fogalomként jelenik meg, amely már nem pusztán a társadalmi rend leírására törekszik, hanem egyenesen a jó élet perspektívájaként jelenik meg.

A civil társadalom lényegét tekintve tehát egy vitatott fogalom, amelyre Arató András is felhívja a figyelmet:

„Minden fogalomnak megvan a maga története. A civil társadalom kategóriája, mely meghatározta a »kommunizmus bukásának« drámájában részt vevő szereplők önértelmezését, az 1989-es események után egyszerűen kérdéses-

sé vált. Noha a fogalmat egyre többen ismerik és alkalmazzák, jelentőségét mégis mind gyakrabban kétségbe vonják; némelyek szerint mára már elvesztette tudományos relevanciáját. [...] Sőt, normatív és empirikus vonatkozásainak összeolvadása akadályozhatja az elemzéshez szükséges megfelelő fogalmi keret kidolgozását.” (Arató, 1992: 53–54)

Andorka Rudolf (1995: 14–18) úgy véli, hogy habár számos jogos kritika érte a civil társadalom fogalmát, mégis a kelet-közép-európai társadalmakban lezajló változások elemzésében jól használható e terminus. Azonban azt világossá kell tenni, hogy mit is értünk a civil társadalom fogalma alatt, amelyet az elmúlt háromszáz év alatt igen sokféleképpen definiáltak.²

A civil társadalom fogalma az állam és a politikai társadalom fogalmának szinonimája volt egészen a XVIII. század végéig. A civil társadalom Cicero *societas civilis*ének, illetve Arisztotelész *koinonia politiké*jének a fordítása volt. A nagy gondolkodók közül Kant a *bürgerliche Gesellschaft* fogalma alatt alkotmányos államot értett, Rousseau szerint az état civil pedig maga az állam. Ezen meghatározások közös jellemvonása, hogy a fogalmat az emberiség civilizálatlan körülményeivel szemben határozták meg. A civil társadalom ezen olvasata a civilizáció azon fejlődési irányára mutat rá, amelynek végpontja a civilizált társadalom születése. A civil társadalom és az állam majd csak a kapitalizmus fejlődésével és a politikai gazdaságtan kialakulásával vált ketté (Kumar, 1992: 4–16).

Locke (1986) értelmezésében a civil társadalom az abszolút monarchia ellentétét jelentette. Adam Ferguson (1980) skót morálfilozófus a fogalom értelmezését az erkölcs fontosságával egészítette ki. A civil társadalom fogalma, habár homályos módon, de Hegel és Marx gondolkodásában is megjelent. Hegel szerint a civil társadalom az államtól függetlenül a piacból és a gazdasági élet intézményeiből tevődik össze, Marx pedig az államtól független piaccal azonosította a polgári társadalmat. A civil társadalom fogalma az 1980-as évek elején Arató Andrásnál (1981, 1981–1982, 1987) jelent meg ismét, aki az 1980–1981. évi lengyelországi helyzetet vizsgálva, az államtól független társulásokat és társadalmi mozgalmakat azonosította a civil társadalom fogalmával.

A civil társadalom fogalmát egyes szerzők inkább szűk, míg mások inkább tágabb értelemben használják. J. Keane (1988) az előbbi értelemben használta a civil társadalom fogalmát, amikor a magántulajdonon alapuló piacgazdaságként definiálta azt. Ezzel szemben R. Dahrendorf (1990, 1994) a civil társadalom definícióját az állampolgári felelősségérzéssel és a „civil” kultúrával egészítette ki. Andorka Rudolf (1995: 14–18) szerint a civil társadalom meghatározásába beletartoznak azok a társadalmi intézmények, egyesületek, mozgalmak, szervezetek, amelyek az állam és a család és általában a magánélet között foglalnak helyet, és az államtól függetlenül működnek a tagjaik közreműködése és döntései alapján. Emellett még két fontos

2 A civil társadalom fogalma is hosszú történeti múltra tekint vissza az egyetemes politikagondolkodás történetében. Számos társadalomtudós, kutató, politikai gondolkodó a civil társadalom meghatározása mellett a fogalom történetével is foglalkozott: például Alexander, Arató és Cohen, Anheier, Glasius és Kaldro, Reichardt, Seligman vagy Keane is. Márkus Edina (2016: 18–25) részletesen bemutatja ezen gondolkodók fogalomtörténeti megközelítéseit.

elemet emel be a civil társadalom fogalmába: egyrészt a közös politikai kérdések széles körű megvitatását, vagyis a közvitát (*public debate*), másrészt Fergusson és Dahrendorf nyomán az állampolgári kultúrát.

A civil társadalomról való gondolkodás különböző elméletek megjelenéséhez vezetett. Ezek eltérő problémák felismerését teszik lehetővé, amely egyúttal azt eredményezi, hogy a civil társadalomnak nincs egy, kizárólag rá vonatkozó önálló, széles konszenzust maga mögött tudó elmélete. Ezért inkább pontosabb a civil társadalommal kapcsolatos elméletekről beszélni (Szűcs & Tóth, 2005).

3. A CIVIL TÁRSADALOM ÉS AZ ÁLLAM

A civil társadalom fogalmának egyik legáltalánosabb megközelítése az állammal való viszonyából indul ki. A. Gergely (1993) szerint a civil társadalom fogalma az újkori Európában jelent meg, amely a demokratizálódási folyamatnak a kiindulópontjaként is értelmezhető: a politikai állam elkülönül a polgári társadalomtól, s a civil társadalom korporatív, érdekképviseleti közvetítő mechanizmusként a köztük kialakuló köztes szférában helyezkedik el. Értelmezése szerint az állam és a polgári társadalom elválása egy olyan új korszak előjele, amelyben az államegység és a társadalom között egy új, viszonylag autonóm típusú politikai intézmény jön létre. Habermas (2002, 1985) meghatározása szerint a civil társadalmat az önkéntes alapon képződő sem nem állami, sem nem gazdasági összefogások alkotják, s a civil szféra egyben az uralommentes kommunikáció tere is, amely szemben áll az állammal (Márkus, 2016: 18). Matei szintén a civil társadalom és az állam szembenállását emeli ki: „*Minél erősebb a civil társadalom, annál jobb; a civil társadalom a haladás, a demokrácia – az állam inkább mindezek ellenkezője.*” (Matei, 1992: 3)

Arató (1992) megközelítésében a civil társadalom a gazdaság és az állam közötti társadalmi interakciók szférájaként értelmezhető, ezért a civil szféra a nyilvánosságból és a különböző társulásokból áll. A modern civil társadalom az állampolgárok kezdeményezése, valamint az önmozgósítás különféle típusai által jön létre, s a jogrendszer, azon belül is kiváltképp az alanyi jogok intézményesítik. A civil társadalmat el kell határolni a politikai szervezetek, a politikai nyilvánosság, a pártok és a parlamentek politikai társadalmától, de ez nem jelenti egyúttal azt, hogy a kategóriába minden, az államon, gazdaságon és politikai társadalmon kívüli társadalmi jelenség beletartozna. E megközelítés szerint a fogalom csupán a társulások, önszerveződések relációjában létezik, s a szervezett kommunikációra vonatkozik, valamint különbséget tesz a mozgalmaként és az intézményként értelmezett civil társadalom között. Jenkins (1997) a civil társadalom értelmezésekor szintén az állammal való viszonyból indul ki, s a fogalom alatt olyan társadalmi struktúrák együttesét érti, amelyek az állam és az egyén között közvetítenek. Keane (2004) szerint a civil szféra a nem kormányzati intézmények önreflexív, önszerveződő és erőszakmentes együttese, amelynek tagjai egymással és az állami intézményekkel is állandó feszültségben állnak. Gellner (2004) szintén a nem kormányzati intézmények összességét érti a civil társadalom fogalma alatt, amely ellensúlyozza az államhatalmat. Kiemeli továbbá, hogy a civil társadalomban a politika és a gazdaság különválik egymástól.

A civil társadalom fogalmának értelmezéséhez kapcsolódó másik sajátosság, hogy míg Nyugaton a civil társadalom dilemmái közé a társadalom liberális individualista fejlődésével kapcsolatos kérdések és kételyek – bizalom, szolidaritás stb. – kerülnek, addig a poszttotalitarizmus térségében a civil szféra azt a pályát jelzi, ahogyan a társadalmi szervezetek képesek a demokrácia ügyét elősegíteni.³ Bodó (2015: 10) is felhívta a figyelmet a filozófiai, normatív jellegű fogalomhasználat és a társadalmi változások szociológiai leírását segítő kérdéskezelés közötti egyértelmű különbségtétel szükségességére.

Szintén fontos röviden kitérni a fogalom névhasználatát jellemző sokszínűsége is, ugyanis fontos jelentéstartalommal bír, hogy melyik elnevezést használjuk. A kutatók, filozófusok, a témával foglalkozó szakértők főként saját nézőpontjuk, értékrendjük, szakmai hátterük és nyelvi ízlésük szerint használják a civil társadalom, öntevékeny szervezetek, harmadik szektor, nonprofit szektor, nem kormányzati szektor, egyesületi és alapítványi szféra, jótékony szervezetek, valamint a társadalmi önszerveződés fogalmát (Kuti, 1998). A különböző országokban meghonosodott elnevezések a szektor más és más jellemzőjét emelik ki. Például a nonprofit szektort sokszor harmadik szektorként is említik, amely arra utal, hogy a piaci és állami szektor mellett – azok tevékenységét részben korrigálva, részben kiegészítve – működik egy harmadik szektor, amely az informális szférától is elkülönül (Kuti & Marschall, 1991: 65).

A civil társadalom nem homogén kategória, ezt támasztja alá, hogy a szakirodalomban számos kísérletet találunk az egyesülések szociológiai tipizálására.⁴ Halmai Gábor (1990: 109) Thomas Elwein kutató elméletére alapozza tipológiáját, s alapvetően az egyesülések négy formáját különbözteti el: szabadidős egyesülések, szociális egyesülések, kulturális, vallási, politikai és tudományos, valamint gazdasági egyesülések. Szintén említésre méltó Ádám Antal (1964) tipológiája is, aki céljaik szerint határozta el az egyesületi csoportokat egymástól: tudományos; művészeti; kulturális, ismeretterjesztő; szakmai; szociális; sport, védelmi; gazdasági célokat is szolgáló hobbi; község- és városszépítő; természetbarát és környezetvédő; állattartó és növénytartó; egyéb (Halmai, 1990: 111).

A civil társadalom és politika viszonyával kapcsolatban mind a szakmai diskurzusban, mind a közbeszédben megjelentek az olyan „gúnynevek” is, amelyek a magukat NGO-nak tettető szervezetekre kezdtek el használni. Alan Fowler például összeállított egy listát, amely azokat a mozaikszavakat tartalmazza, amelyet világszerte használnak az „álcivil” vagy „megélhetési civil” szervezetek leírására. Néhány ezek közül: a FANGO (Fake NGO, vagyis „ál-NGO”), QUANGO (Quasi NGO, vagyis a kormányzat által létrehozott NGO), a CONGO (Commercial NGO, vagyis a piaci vállalkozások által alapított NGO), a MONGO (My Own NGO, vagyis egyszemélyes szervezet (Fowler, 1997: 32). A gúnynevek sorát erősítik még a

3 A civil társadalom és a demokrácia fogalmának viszonyát számos gondolkodó elemezte, úgy mint Seligman, Dahl és Lijphart, Gellner vagy Keane. A kérdéssel részletesen foglalkozott Márkus Edina (2016), aki annak bemutatására is vállalkozott, hogy miképpen jelent meg a civil társadalom és demokrácia viszonya a civil társadalom fogalmának értelmezőinél.

4 Klaus von Beyme például a gazdasági és az ideális, eszmei érdekeket tekinti meghatározónak, Georg Brunner gazdasági és állampolgári egyesülések között tesz különbséget, utóbbi kategóriába sorolva a nemzeti, etnikai és vallási kisebbségek érdekeit képviselő szervezeteket. Jürgen Hartmann pedig gazdasági és nem anyagi érdekeket kifejező egyesületeket különböztet meg (Halmai 1990: 108).

kormányok által finanszírozott nem kormányzati szervezetek (GONGO: government-owned/government organized NGO), a kormányzat által működtetett és kezdeményezett civil szervezetek (GRINGO: Government run and initiated NGO), a kormánypárti szervezetek (PGO: Pro-government organization), a párthoz kapcsolódó nem kormányzati szervezetek (PANGO: Party-affiliated NGO) is, továbbá az adományozók (pl. kormány, ENSZ vagy magánszemélyek) által működtetett civil szervezetek (DONGO: Donor-owned/organized NGO), az üzleti tulajdonú nem kormányzati szervezetek (BONGO: business-owned NGO); vagy az olyan NGO, amely nem több, mint egy jól megírt javaslatokkal rendelkező aktatáska (BRINGO: Briefcase NGO) stb. (Holloway, 1997; Steinberg, 2001).

4. AZ EURÓPAI NONPROFIT SZÉKTOR

A nonprofit széktorra vonatkozó első, egyeztetett fogalomrendszert és megközelítést alkalmazó nemzetközi komparatív kutatásra a kilencvenes évek elejéig várni kellett, holott a nonprofit széktor tudományos igényű vizsgálata a fejlett országokban már a hetvenes, nyolcvanas években elkezdődött. A Johns Hopkins University Institute for Policy Studies által megvalósított program első szakaszában tizenkét országban⁵ működő nonprofit széktor szerepét, méreteit, szerkezetét és pénzügyeit vizsgálták (Sebestény, 2001: 335–336; Salamon & Anheier, 1998, Salamon et. al., 1999, Kuti, 1998). A civil széktorra irányuló fokozódó figyelem háttérében az állam válsága állt, amely északon a hagyományos jóléti szociálpolitika megkérdőjelezésében, délen az állam által irányított fejlődésben történő csalódásban, Közép-Kelet-Európában az államszocializmus összeomlásában mutatkozott meg. Az érdeklődést tovább fokozta a civil szervezetek számának és súlyának a növekedése, az ún. „globális egyesületi forradalom” is (Sebestény, 2001: 335–336, Salamon & Anheier, 1999: 12–13). A kutatás folytatására is sor került az első eredmények iránti érdeklődésnek és a publikációk sikerének köszönhetően, s a második szakaszba számos újabb ország került be (Salamon & Anheier, 1999: 20–21).

A Johns Hopkins University komparatív programjának kutatói a széktor jellemzőinek leírására megalkották az ún. „strukturális-operacionális definíciót”, valamint kidolgozták a nonprofit szervezetek nemzetközi osztályozási rendszerét (ICNPO) (Salamon & Anheier, 1997). A meghatározás szerinti szervezeteknek öt feltételnek kell megfelelniük: intézményesültség; kormánytól való függetlenség; önkormányzatiság; profitszétosztás tilalma; önkéntesség, valamint öntevékenység (Salamon & Anheier, 1999).

5. AZ ERDÉLYI MAGYAR CIVIL SZFÉRA ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGEI

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek és mozgalmak jellemzően az erdélyi magyar civil szférában helyezkednek el, ezért az értelmezési keret kialakításakor alapvető fontosságú figyelembe

⁵ Anglia, Franciaország, Japán, Magyarország, Németország, Olaszország, Egyesült Államok, Brazília, Egyiptom, Ghána, India, Thaiföld.

venni az erdélyi magyar civil szféra és a magyar közösség kisebbségi léthelyzetéből fakadó azon sajátosságait, amelyek megkülönböztetik a nyugati szakirodalomban megtalálható iskolapéldáktól.

A 80-as években a kelet-közép-európai államokban a civil társadalom a kommunista álm-mal való szembenállásként, önszerveződésként jött létre, így lett például az „antipolitika” (Konrád György), a „hatalomnélküliek hatalma” (Adam Michnik), vagy a „párhuzamos polisz” (Václav Havel) szinonimája (Bodó, 2016: 164). Habár a harmadik szektor születése elsősorban az 1989 utáni időszakra tehető Romániában is, azonban a társadalmi jóléttel, illetve az állam és a nem kormányzati szervezetek (NGO) szerepével kapcsolatos elvárásokat formálta a filantrópia, a nem állami intézményépítés, a társadalmi és kulturális normák, valamint a kormányzati politikák területén bekövetkezett történelmi fejlemények is (Bucur, 1998). Az erdélyi magyar civil szféra esetében Bodó (2016: 169–170) is felhívja a figyelmet arra, hogy a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától. A kisebbségi civil szféra esetében az alapdilemma úgy is megfogalmazható, hogy ki a civil, és kivel szemben kell civil érdekeket képviselni? Az állammal és a kormányzattal vagy pedig a kisebbségi közösség politikai intézményeivel szemben? Emellett a civil szféra fogalmához kötődő függetlenségi kritérium is csak korlátozott mértékben teljesül. Egyrészt a kisebbségi szervezetek esetében hármas függőségről beszélhetünk, hiszen függenek a magyar közösség politikai képviselőitől, a román kormányzati szervektől, továbbá az anyaországi kormányzati szervektől is. Másrészt a civil szférának járó támogatások egyik legfontosabb szereplője az RMDSZ, amely a román politikai rendszerben pártként jelenik meg.

Kántor (2000: 236) is a kisebbségi civil társadalom fogalmának vitathatóságára hívja fel a figyelmet, amelynek meghatározása szerinte ugyanolyan problematikus, akárcsak az erdélyi vagy az erdélyi magyar társadalomé. Ehelyett inkább az etnocivil társadalom fogalmának bevezetését javasolja, amellyel jelzi, hogy a nemzeti kisebbség esetében a civil társadalom fogalmával körültekintőbben kell bánni. Továbbá figyelembe kell venni, hogy az erdélyi magyarság a romániai civil társadalom része – amennyiben az állammal szemben kontrollfunkciót is ellát –, de emellett a civil társadalom az erdélyi magyar nemzetépítés intézményhálózatának is az alapja. Így alapvetően két folyamatról beszélhetünk: egy felülről irányítotttól és egy alulról szervezett-ről. Míg az előbbi eredménye az olyan szervezetek és intézetek létrejötte, amelyek valamilyen módon függenek az erdélyi magyarság vezető testületeitől, az utóbbi esetben ettől függetlenül alakultak meg az intézmények, habár ezek is függenek valamilyen módon az RMDSZ-től, illetve a magyarországi forrásoktól. Az erdélyi magyar civil társadalom az erdélyi magyar intézményépítés, vagyis az erdélyi magyar nemzetépítés projektjén belül helyezkedik el, amelynek a célja a párhuzamos társadalom létrehozása.

Kiss (2006) szintén a kisebbségi civil társadalom fogalmi homályosságát hangsúlyozza.⁶ Kiemeli, hogy a nemzetközi szociológia népszerű témái között nem jelenik meg a kisebbségi társadalmak teoretizálása, amelynek eredményeképpen hiányzik a kisebbségi civil intézményi szektor elméleti elemzése is. Mindez azt eredményezte, hogy a kutatások a többségi társadal-

⁶ Kiss a kisebbségi nonprofit szektor kifejezést használja, a névhasználat kérdéseire fentebb már kitértem.

makra kidolgozott elméletekre támaszkodhatnak, amelyek azonban a kisebbségi civil társadalom értelmezését tévútra vezetik. A nemzetközi szakirodalomban fellelhető elméleti megközelítések egyik kulcseleme a civil szektor és a politikai hatalom és az azt megtestesítő állam közötti viszony, s a nonprofit szektor a társadalomnak a piaccal és az állammal többé-kevésbé egyenrangú (harmadik) szektora. Az erdélyi magyar civil társadalom ezzel szemben etnikai dimenzióval is kiegészül, amelynek eredményeképpen az alkotóelemek is az eredeti értelmezésükhöz képest más jelentést kapnak: az állami szektorhoz többségi, a kisebbségi civil szektorhoz kisebbségi jelleg kapcsolódik. Amennyiben eltekintünk a kisebbségi civil szervezetek etnikai dimenziójától, az olyan téves megállapításokhoz vezethet, mint például, hogy a kisebbségi szervezeti szféra a hatalommal szemben szerveződő, kvázi homogén „civil szféra”. A kisebbségi civil társadalom ezen értelmezése egyúttal eltekint a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi dimenziótól is, annak egészét civil szféraaként értelmezve. Másrészt a formális civil szféránál jóval kisebb a valóban, működésében is civil szervezeti szektor, ugyanis a formális civil szervezeti szektorban megtalálhatók a politikai jellegű intézmények és a nonprofit mezbe rejtett költségvetési típusú szervezetek is. Következésképpen megtévesztő lehet az erdélyi magyar civil szervezetek viszonylagosan nagy számából az erdélyi magyarság nagyfokú civil öntudatára következtetni, ugyanis arról van szó, hogy a kisebbségi elit azokat az erdélyi magyarság szempontjából szükségesnek tartott intézményeket, amelyek állami létrehozására nincs lehetőség, nonprofit keretek között alakítja ki és működteti. A kisebbségi civil szervezetek egy jó része ennél fogva valamely nemzetállami intézmény analóg intézménye, azaz a civil szervezetek alapításának lehetőségét a kisebbségi intézményi keretek szélesítésére, az erdélyi magyarság mozgásterének növelésére használják, s e szervezetek nem a hatalommal szemben tevékenykednek, mindinkább elfogadtatni szeretnék magukat vele. A kisebbségi viszonyrendszeren belül tehát civil jellegről azért is nehéz beszélni, mert a szerveződések létrejöttének tekintélyes részét maga a kisebbségi elit kezdeményezte és működteti, vagyis a kisebbségi civil szervezetek nagy része egyúttal a kisebbségi elit intézményei is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a civil jelleg teljesen hiányozna a teljes kisebbségi nonprofit szektorból.

6. AZ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK VIZSGÁLATÁHOZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETI DILEMMÁK

A civil szférában elhelyezkedő erdélyi magyar ifjúsági szervezeteket kézenfekvőnek tűnik valamely civil társadalomhoz kapcsolódó elméleti megközelítéssel vizsgálni. A civil társadalom egyik legáltalánosabb megközelítése a fentebb már említett módon az állam és a civil társadalom viszonyából indul ki, s habár a civil társadalomnak számos meghatározása és elmélete alakult ki, általában közös pontként jelenik meg, hogy a civil társadalom valami más, mint a politikai intézmények vagy politikai hatalom.

Az erdélyi magyar társadalomnak a nemzetközi szakirodalomban gyakran alkalmazott civil társadalom – politikai (állami) hatalom dichotóm megközelítése azonban csak bizonyos megfontolásokkal alkalmazható. A politikatudományi iskolák közül a rendszerelméletek, s azon belül elsősorban a strukturalista-funkcionalizmus irányzat szempontjai segíthetnek az erdélyi magyar ifjúsági civil szféra komplexitását megragadni. A rendszerelmélet szerint az egyes rend-

szerek alapvetően három tényező – a határmegvonódás, a kölcsönös függőség és a bináris kód – mentén jellemezhetők. Habár a rendszer és a környezete elkülönül egymástól – határmegvonódás jön létre köztük –, mégis kölcsönös függésben (interdependencia) maradnak. A rendszerek egy rájuk jellemző bináris kód alapján működnek. A társadalmi alrendszerek közül a politikában ilyen bináris kód a hatalom és hatalomnélküliség értékpár (a jogrendszerben a jogos–jogtalan vagy a gazdaságban a rentábilis – nem rentábilis kód). Gabriel Almond a komparatív kutatásai során a rendszerelmélet szempontjait használva arra jött rá, hogy a demokratikus országokban használt olyan fogalmak, mint például a parlament, a kormány vagy az ellenzék, más jelentéssel bírnak a különböző országokban. Ezért a fő elemzési egységként nem magukat az intézményeket, hanem a struktúrákat és a funkciókat tekintette. A struktúra alatt egymással összefüggő szerepek rendszerét értette, a funkció alatt pedig azt a feladatot, amelyet egy-egy struktúra a rendszer működésében ellát. Ezzel az egyes funkciókat a különböző politikai rendszerekben más-más struktúra láthatja el (Tóth & Török, 2005). Mindezeket alapul véve, feltételezhetjük, hogy a civil szféra sem ugyanazt jelenti minden társadalomban, s a vizsgálat ezáltal nem is magukra a civil szervezetekre irányul, mind inkább arra a kérdésre, hogy ki a civil és kivel szemben kell civil érdekeket képviselni?

A rendszerelmélet szerint minden rendszer differenciálható, s ezzel például a politikai rendszert tekinthetjük a társadalom egyik alrendszerének, de önálló rendszernek is. David Easton a társadalmi rendszert olyan alrendszerek összekapcsolódásaként értelmezte, amelyek a funkcionális differenciálódás útján jönnek létre (Tóth & Török, 2005). Ebből kifolyólag az erdélyi magyar civil szférát tekinthetjük a román társadalom alrendszerének (vagyis a román civil szféra integráns részének), ugyanakkor tekinthetjük önálló rendszernek is. Amennyiben az állam, vagyis a hatalom felől közelítjük meg, akkor a fő funkciója a hatalommal szembeni kontrollfunkció. Vagyis a civil szféra bináris kódja a politikai rendszerhez hasonlóan a hatalom köré szerveződik, de a hatalom – hatalomnélküliség helyett a civil érdek – politikai hatalom dichotóm megközelítést javaslok.

Azonban nem mehetünk el amellett sem, hogy az erdélyi magyar nonprofit szektor etnikai dimenzióval egészül ki, és ebből a szempontból az erdélyi magyar civil társadalom az erdélyi magyar intézményépítés, vagyis az erdélyi magyar nemzetépítés projektjén belül is értelmezhető, amelynek célja a párhuzamos társadalom létrehozása. Ebből a megközelítésből azonban téves a kisebbségi szervezeti szférát a hatalommal szemben szerveződő, kvázi homogén „civil szféraként” értelmezni. Ugyanis a kisebbségi civil szféra esetében nem vonatkoztathatunk el a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi dimenziótól sem (Kiss, 2006).

Az erdélyi magyar ifjúsági civil szférát tehát mindezen megfontolásokból kifolyólag legalább három szinten lehet vizsgálni. Először is a román civil társadalom szintjén (amennyiben az állammal/kormánnyal szemben kontrollfunkciót lát el), a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi viszonyrendszer szintjén (a kisebbségi politikai intézményeivel, vagyis az RMDSZ-szel szemben képviselt civil érdek vizsgálata mentén), valamint az erdélyi magyar nemzetépítési projekt szintjén (az ifjúsági civil szféra az erdélyi magyar nemzetépítés intézményhálózatának is az alapja).

Az első esetben az erdélyi magyar civil szférát a román civil társadalom részeként értelmezzük, vagyis ebben az esetben a román társadalom egyik alrendszerként jelenik meg, és a fő funkciója a román állammal/kormánnyal szembeni kontroll gyakorlása. A második esetben az

erdélyi magyar civil szférát önálló rendszerként értelmezzük, amelynek eredményeképpen a fő funkció a kisebbségi elit politikai intézményeivel szembeni kontroll gyakorlása. A harmadik szinten pedig a fő funkciót máshol kell keresni. Azokat az intézményeket, amelyek állami létrehozására nincsen lehetőség, nonprofit keretek között működtetik, vagyis a kisebbségi civil szervezetek egy jó része valamely nemzetállami intézmény analóg intézménye. Ezzel a civil szervezetek alapításának egyik fő célja a kisebbségi intézményi keretek szélesítése, s mint ilyen, a kisebbségi nemzetépítési projekten belül válik értelmezhetővé. A harmadik szint megértéséhez tehát inkább valamely nacionalizmuselmélet vihet közelebb.

Az erdélyi ifjúsági szervezetek intézményesülésének történetében a különböző korszakokban a civil jelleg a különböző szintek mentén változott. Az első szinten – a romániai civil társadalom szintjén – a civil szférában helyezkednek el, hiszen a román kormánytól függetlenül működnek.⁷ A harmadik szinten az ifjúsági szervezetek szintén civil jelleget öltenek abban a tekintetben, hogy az erdélyi magyar intézményhálózat létrehozásában játszanak fontos szerepet. A második, kisebbségi intézményrendszeren belüli konfliktusok és törésvonalak megjelenésével azonban bizonyos szervezetek „civil” jellege is változott. 1989 és 2001 között az ifjúsági szervezeteket tömörítő nagyobb ernyőszervezetek különböző megállapodások mentén, de formálisan is együttműködtek az RMDSZ-szel. Ez nem jelenti egyúttal az ifjúsági szféra homogenitását (az ifjúsági szervezeti mező egyik legfontosabb törésvonala már 2001 előtt is az RMDSZ-hez való viszonyulás mentén alakult ki), de formális módon csak 2001 után vált szét az ifjúsági szervezeti szféra az RMDSZ ideológiáját elfogadó, azzal együttműködni hajlandó ifjúsági szervezetek és az RMDSZ ellenzékeként fellépő ifjúsági szervezetek mentén. A változások leginkább a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) esetében láthatók, amely 1995 és 2001 között az RMDSZ hivatalos együttműködő partnereként tevékenykedett – ezért jellegében ezen a szinten inkább politikai szervezetként funkcionált –, majd 2001 után az RMDSZ egyik leghangosabb kritikusaként jelent meg.⁸ Szintén beszédes példa a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ) története, amelyben fontos fordulópontot jelentett a szervezet politikai és társadalomszervezési szárnyának szétválása, amelynek következtében a MISZSZ depolitizált szárnya mozgalmi, társadalomszervező, közösségépítő feladatokat látott el. Ezzel elindult az ifjúsági civil szféra és a politikum differenciálódása, professzionalizációja (Kiss-Kozma, 2021a).

A szervezetek céljait tekintve sokszínűek lehetnek, s különösen igaz ez a kisebbségi szerveződésekre. Azonban az etnikai dimenzió figyelmen kívül hagyása téves megállapításokhoz vezetne. Az erdélyi ifjúsági szerveződések nemzeti elven intézményesültek, s emiatt a célok megfogalmazása során nem csupán az ifjúsági ismerv jelenik meg, hanem a szervezeteknek kisebbségi nemzetépítési törekvéseik is vannak, s ezért céljaik egy része a politikai szférára irányul. Ennek okán relevánsnak tűnik a kérdés, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek civil vagy politikai szervezetnek minősülnek-e. Az erdélyi magyar civil társadalom vizsgálata sok

7 A kormánytól való függetlenségről az ICNPO által elfogadott kritériumrendszer értelemben beszélhetünk, amely azt mondja, hogy ez a fajta autonómia nem zárja ki az állami támogatást, illetve állami tisztviselők vezetőségükben való jelenlétét, hanem arról van szó, hogy szervezetileg függetlenek a kormánytól, illetve kormányzati hatalommal nem rendelkeznek.

8 Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a MIT sem volt egységes az RMDSZ-szel való szakítással kapcsolatban, és a cizellált, részletesebb elemzés mélyrehatóbb vizsgálatot igényelne.

szempontból izgalmas és kihívásokkal teli, amelynek egyik oka, hogy a nemzetközi szakirodalomban használt elméleti megközelítések és fogalmi meghatározások csak szigorú megfontolásokkal alkalmazhatók a kutatások során. Mindebből fakadóan talán érdekesebb lenne magát a kérdést is újfogalmazni. Barna (2004) szerint az ifjúsági szervezeteket „társadalmi karbantartó” szervezetekként is értelmezhetjük, amennyiben a más szervezetekben való tagságra való felkészítésben is részt vesznek. Az ifjúsági szervezetek – más „társadalmi karbantartó” szervezetekhez, mint például az iskolákhoz vagy az egyházakhoz hasonlóan – olyan szocializációs közeget képezhetnek, amelyben a fiatalok olyan szervezési, menedzseri és akár politikai kompetenciákra, valamint kapcsolati tőkére tehetnek szert, amelyet felnőtté válva, más szervezetekben – akár munkahelyen vagy más intézményekben – is kamatoztatni tudnak. Másképpen megfogalmazva a szervezeti tagsággal járó olyan pozitív hozadékokat, amelyek a kapcsolatok bővülésével, a befolyás növelésével járnak, társadalmi tőkének is nevezik. A fogalom azokat a társadalmi ismeretéseket és összeköttetéseket is lefedi, amelyek segítenek a célok elérésében és a befolyás kiterjesztésében. Habár a fogalom gyökere az ókorig is visszavezethető, a tudományos diskurzusban mégis csak az 1980-as évek végén vált elterjedté, elsősorban Pierre Bourdieu (1986, 1992) nevéhez köthetően. Innen nézve talán hasznosabb lehet azt megvizsgálni, hogy mely szervezeteket választják és használják azok a fiatalok, akik politikai pályára készülnek.

Fentebb az erdélyi magyar civil szférára fókuszáltam, s elsősorban azt igyekeztem érzékeltetni, hogy habár a formális nonprofit szervezeti szektorban helyezkednek el, ennek oka nem a legfőbb célkitűzéseikben keresendő – hiszen a politikai jellegű intézmények és a költségvetési típusú szervezetek is megtalálhatók a szektorban –, hanem inkább abban a jogi környezetben, amely nem támogatja az erdélyi magyarság szempontjából szükségesnek tartott intézmények állami létrehozását, s ezzel rákényszeríti a kisebbségi elitet, hogy az erdélyi magyarság mozgásterének növelése érdekében civil szervezetek alapításával érje el a párhuzamos társadalom létrehozását (Kiss, 2006).

7. AZ ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK SZERVEZETI KÖTŐDÉSE AZ EMPIRIKUS ADATOK TÜKRÉBEN

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek teoretizálásának kísérletét érdemes a fiatalok szervezeti kötődésével kapcsolatos empirikus eredményekkel kiegészíteni.

Az erdélyi magyar civil szférát *túlnyomó többségében egyesületek és alapítványok alkotják (a jogi személyiséggel rendelkező szervezetek esetében ez az arány még magasabb, ugyanis kétharmadát egyesületek, közel egynegyedét alapítványok jelentik)*. A szervezetek területi megoszlása, valamint a civil szervezetek tevékenységi szerkezete is a fentebb említett kisebbségi szervezeti szféra teoretizálási kísérletének *kontextusában értelmezhető*: az erdélyi magyar nonprofit szektor 2009–2010 fordulóján végzett szociológiai elemzéséből kiderül, hogy a szervezeti sűrűség – vagyis a civil szervezetekkel való ellátottság – magasabb a szórvány megyékben. Kiss Dénes lehetséges magyarázatként felveti, hogy a szórványban a nemzetiségi-etnikai jellegű tevékenységeknek elsősorban a civil szervezetek biztosítanak keretet, miközben a tömbben élők az állami és önkormányzati szervezetek jelentékeny részét használhatják, ezért ezeken a területeken viszonylag alacsonyabb szervezetsűrűséget találhatunk. Másrészt a kulturális tevékenységet

folytató szervezetek kiugróan magas aránya figyelhető meg, ugyanis minden második civil szervezet fő tevékenysége alapján a kulturális-közművelődési tevékenységek kategóriájába sorolta magát, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az erdélyi magyar nonprofit szektor legfontosabb funkciójának a kulturális-etnikai identitás ápolása tekinthető, vagyis ez az a társadalmi igény, amelyet sem a román állam, sem a gazdasági szféra nem elégít ki megfelelően (Kiss, 2010: 11–15).⁹

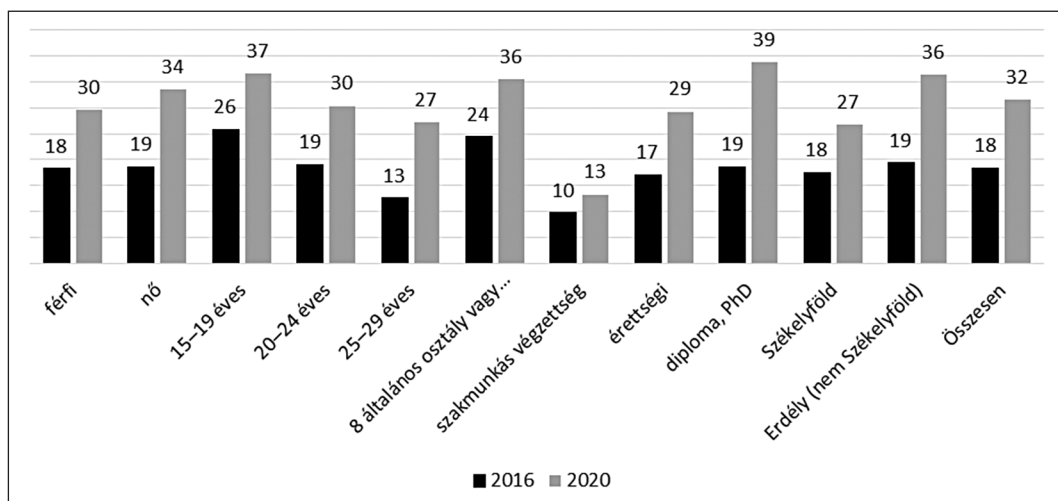
A szervezetekhez való kötődés nem pusztán a szervezeti tagság vizsgálata révén jellemezhető, hiszen az ifjúsági részvételnek ezen kívül más formáival is találkozhatunk, például az önkéntesség, a szervezet programjaiban, tevékenységeiben való részvétel révén. Dániel Botond (2020) a kérdést vizsgálva áttekintette, hogy az erdélyi fiatalok milyen arányban tagjai a különböző tevékenységi csoportba tartozó szervezeteknek, és a szervezetekhez való kapcsolódást milyen társadalmi tényezők – életkor, nem, származási település típusa – határozzák meg. Ennek keretében megvizsgálta a formális szervezeti tagságot, az önkéntes tevékenységeket, az iskolán kívüli tevékenységekben való részvételt, valamint a különböző ifjúsági szervezetek ismertségét és társadalmi beágyazottságát is a Mozaik2001, a Magyar Fiatalok 2008 és 2013-as kutatások adataira támaszkodva. A Mozaik2001 kutatás eredményei szerint a belső-erdélyi magyar fiatalok 24 százaléka kötődött valamilyen civil vagy politikai szervezethez. A legkedveltebb szervezetek a politikai pártok és mozgalmak (41 százalék) voltak, a válaszadók közül 16 százalék az ifjúsági, 13 százalék az egyházhoz kötődő szervezethez kapcsolódott, 9 százalék diákszervezetekhez, 6 százalék kulturális szervezetekhez és 5 százalék szakmai szervezetekhez. A szervezetek fele országos, a többi regionális és helyi hatáskörű volt (Csata et al., 2002). Az Erdélyi Magyar Fiatalok 2008 kutatási eredmények szerint az erdélyi magyar fiatalok többsége számos nagyobb ifjúsági szervezetről nem is hallott, a legismertebb pedig az Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) volt (22 százalék). 18 százalék tudott véleményt mondani az Erdélyi Magyar Ifjakról (EMI), 14 százalék a Magyar Ifjúsági Értekezletről (MIÉRT), 9 százalék a Magyar Ifjúsági Tanácsról (MIT) és 6 százalék az Itthon, Fiatalon Mozgalomról. Arra a kérdésre, hogy mi lenne a feladata egy ifjúsági szervezetnek, a fiatalok nagy része (42 százalék) a magyarság összefogását jelölte meg, ami egyúttal megerősíti azt a hipotézist, hogy az ifjúság nemzeti alapon intézményesült. A fiatalok elhelyezkedését 56,7 százalék, a rászorulóknak való segítségnyújtást 49,2 százalék, a szakmai továbbképzők szervezését 48 százalék jelölte meg (Kiss et al., 2008). A Magyar Fiatalok 2013-as kutatás nem hozott változást abban a tekintetben, hogy a legnagyobb láthatóságnak továbbra is az erdélyi IKE örvendett, ugyanakkor összességében a szervezetek ismertsége növekedett: az EMI népszerűsége például 44 százalékra nőtt. Érdemes továbbá megemlíteni, hogy a kérdőívben szereplő szervezetek társadalmi beágyazottsága nagyon alacsony volt a fiatalok körében, hiszen azok közül is, akik hallottak a szervezetekről, kevesen tudtak véleményt mondani a tevékenységükről (Barna & Kiss, 2013).

9 Fontos megjegyezni, hogy emellett a kulturális tevékenységterület nagy arányát magyarázhatja az a jelenség is, hogy mind a román, mind a magyarországi állami támogatási rendszerek a kulturális tevékenységeket előszeretettel támogatják. Szintén e tevékenységtípus felülreprezentáltságát erősíti, hogy a felmérések során a nehezen besorolható tevékenységű szervezetek jellemzően a kulturális szervezetek közé sorolják magukat (Kiss, 2010: 14–15).

A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 eredményei szerint az erdélyi magyar fiatalok mindössze ötöde volt tagja valamilyen szervezetnek, a négy évvel későbbi nagymintás ifjúságkutatás adatai viszont jelentős növekedést mutatnak ehhez képest, ugyanis 2020-ban a megkérdezett fiatalok közel egyharmada jelezte, hogy kötődik valamilyen szervezethez. A nagymintás ifjúságkutatás tervezési fázisában, a kérdőív fejlesztése során sok esetben az új ismeretek megszerzése és a korábbi eredmények tapasztalatai alapján a kérdéssor frissítése is indokoltta válik (Székely, 2020: 259). Az ifjúsági részvételnek eltérő formái vannak: modern forma alatt az ifjúsági részvételnek a szervezeteken alapuló megközelítését értjük, amely esetben a szervezet egyfajta látens szerződés keretében tagságot, azonosulást, szimbolikát vár el a tagoktól a közösségért és tevékenységi lehetőségért cserébe. Napjainkban azonban az ifjúsági közösségek túlmutatnak a szervezetek határain és a fiatalok mindinkább a szervezeti tagságon kívül fogalmazzák meg részvételi céljait. Ez azt is jelenti, hogy egyre kevésbé hajlandók hirdetni a közösség szimbolikáját, nevüket adni a szervezethez, és mindjobban a rendezvényeken való részvétel, a szolgáltatások igénybevétele, valamint a magasabb szintű együttműködés esetében a programok szervezése válik meghatározó aktivitássá. Ennek köszönhetően a fiatalok kötődése és identitása gyengébb, de komplexebb. Ezt a nem tagságon alapuló kötődést posztmodern ifjúsági részvételi formaként definiálják (Fazekas & Nagy, 2015). A formális tagság önmagában tehát egyre kevésbé használható indikátora az ifjúsági részvételnek, ezért míg 2016-ban még az a kérdés szerepelt a kérdőívben, hogy „Ön tagja-e valamilyen szervezetnek?“, addig 2020-ra ezt a kérdést már úgy tették fel, hogy „Kapcsolódott-e az elmúlt egy év során valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez? Gondoljon olyanra, hogy részt vett a szervezet munkájában, tevékenységében, esetleg néha elment a rendezvényeire.” A 2016-os és 2020-as adatok közötti különbség vélhetőleg a kérdés átfogalmazásának köszönhető.

A 2020-as adatok szerint inkább a nők, a legfiatalabbak, a nyolc általános osztályt vagy kevesebbet végzettek,¹⁰ a diplomások és a nem Székelyföldön élők kapcsolódtak valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez, vagy vettek részt a szervezet munkájában, tevékenységében (1. ábra).

10 A legfiatalabb korosztály is ide tartozik, akik életkorukból fakadóan nem szerezhettek még magasabb iskolai végzettséget.

1. ábra. Szervezeti tagság

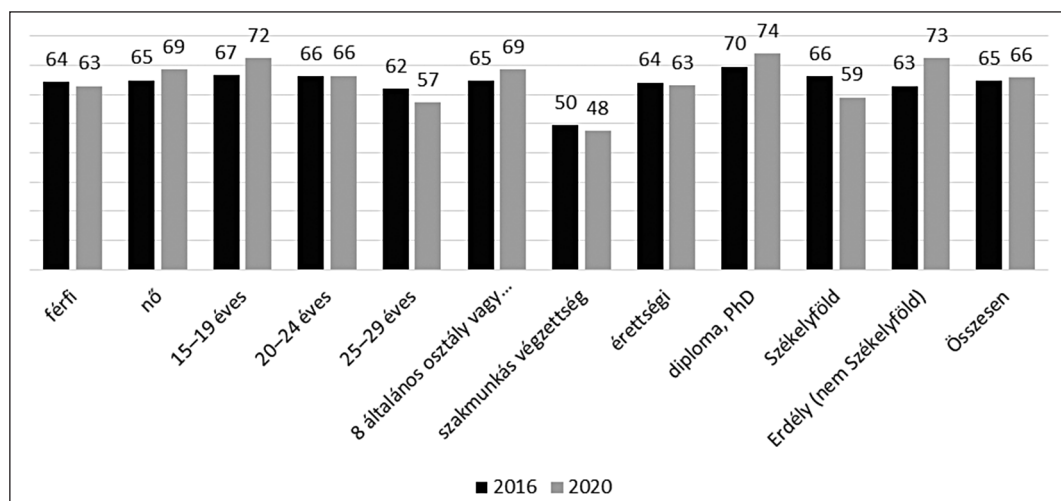
(Ön tagja valamilyen szervezetnek? Kapcsolódott-e az elmúlt egy év során valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez? Gondoljon olyanra, hogy részt vett a szervezet munkájában, tevékenységében, esetleg néha elment a rendezvényeire, stb.)
(N2016 = 2000; N2020 = 2020; „igen” válaszolók százalékos megoszlása)

Figure 1. *Organizational membership*

(Are you member of any organization? During the past year, have you been connected to any association, foundation, voluntary association, group, movement, community? Think about how you participated in the work and activities of organisation, perhaps sometimes went to its events, etc.)
(N2016 = 2000, N2020 = 2020; percentage distribution of “yes” respondents)

A szervezetek eseményeinek, rendezvényeinek látogatottsága tekintetében már magasabb arányokat látunk, hiszen a megkérdezett 15–29 éves fiatalok kétharmada rendszeresen vagy néha ellátogat kulturális, politikai, társadalmi, szakmai, sport-, egyházi és egyéb civil szervezet rendezvényeire. Az előző kutatási hullámhoz hasonló eredmények születtek 2020-ban is, s a szervezeti tagsággal kapcsolatos eredményekhez hasonlóan itt is inkább a nők, a legfiatalabbak, a nyolc általános osztályt vagy kevesebbet végzettek, diplomások, valamint a nem Székelyföldön élők látogatnak el valamilyen szervezet eseményeire.¹¹ Vagyis a szakirodalommal összhangban (Fazekas & Nagy, 2015) az erdélyi magyar fiatalok szervezeti kötődését is egyre inkább a nem tagságon alapuló posztmodern ifjúsági részvételi forma jellemzi (2. ábra).

11 2016-ban és 2020-ban hasonló módon kérdezték a fiatalokat ebben a kérdésben.

2. ábra. Szervezetek eseményeinek látogatottsága

(Ön részt szokott-e venni a helyi szervezet[ek valamelyikének] nyilvános programjain?

Szokta-e Ön kulturális, politikai, társadalmi, szakmai, sport-, egyházi és egyéb civil szervezetek rendezvényeit látogatni?)

(N2016 = 2000; N2020 = 2000, „igen”, „rendszeresen vagy néha” válaszok százalékos megoszlása)

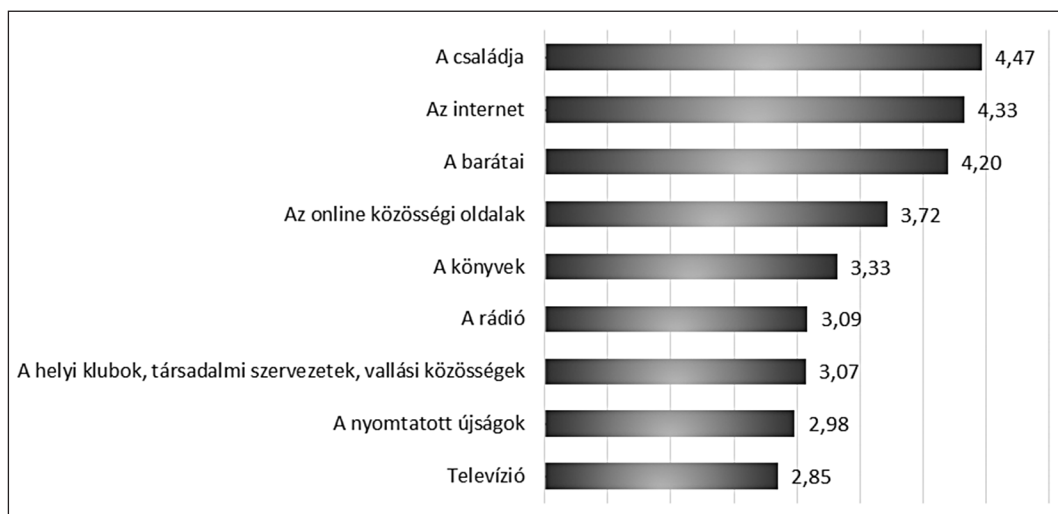
Figure 2. Attendance at events of organizations

(Do you usually participate in the public programs of the local organization(s)?

Do you usually visit the events of cultural, political, social, professional, sports, church and other civil organizations?)

(N2016 = 2000, N2020 = 2000 percentage distribution of „yes”, „regularly or sometimes” responses)

A nagymintás ifjúságkutatás utolsó két hulláma során azt a kérdést is feltették a fiataloknak, hogy mennyire tartanak fontosnak bizonyos információforrásokat, s a felsorolásban szerepelnek a helyi klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek is. A válaszadók egy ötfokú skálán fejezhették ki véleményüket, ahol az egyes azt jelentette, hogy egyáltalán nem fontos, míg az ötös azt, hogy teljes mértékben fontos. Az egyes információforrások preferenciasorrendjében az első három helyen a család, a barátok és az internetes hírportálok szerepelnek, míg a helyi klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek 2020-ban a középmezőnyben foglalnak helyet. 2016-hoz képest némileg csökkent a szerepük: az egytől ötig terjedő skála közepénél alacsonyabb átlagértéket vettek fel (2,9), amely azt mutatja, hogy a fiatalok inkább nem tartják számon fontos információforrásként a szervezeteket (3. és 4. ábra).

3. ábra. *Információforrások fontossága*

(Összességben mennyire fontos[ak] az Ön számára a ... mint információforrás?)

Tehát mennyire fontos az Ön számára a ... mint információforrás?)

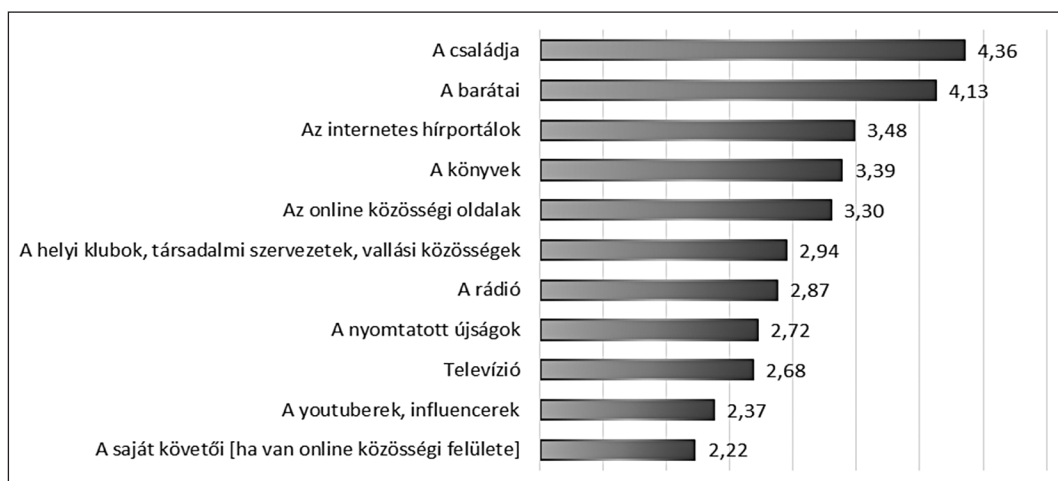
(N2016 = 2000, skálaátlagok)

Figure 3. *Importance of information sources*

(Overall, how important is ... as a source of information to you?)

So how important is ... to you as a source of information?)

(N2016 = 2000, scale averages)

4. ábra. *Információforrások fontossága*

(Összességben mennyire fontos[ak] az Ön számára a ... mint információforrás?)

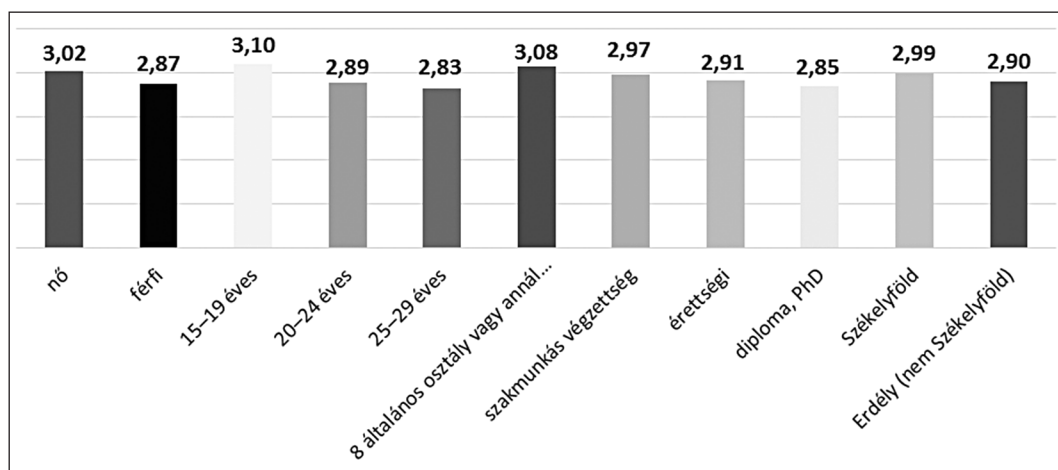
(N2020 = 2000, skálaátlagok)

Figure 4. *Importance of information sources*

(Overall, how important is ... as a source of information for you?)

(N2020 = 2000, scale averages)

Szociodemográfiai jellemzők mentén vizsgálva a kérdést, nem meglepő módon az látszik, hogy akik valamilyen formában jobban kötődnek a szervezetekhez (vagy tagság révén, vagy pedig rendezvények látogatóiként), fontosabb információforrásként tekintenek a szervezetekre, mint azok, akik kevésbé kötődnek. Vagyis az egytől ötig terjedő skála közepénél magasabb átlagértéket vett fel a nők, a 15–19 évesek, valamint a nyolc általános osztályt vagy kevesebbet végzettek esetében, vagyis ők azok, akik az átlagnál fontosabb információforrásként tekintenek a szervezetekre (5. ábra).

5. ábra. *A helyi klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek mint információforrások fontossága nem, életkor, iskolai végzettség és régió szerint*
(Összességben mennyire fontos(ak) az Ön számára a ... mint információforrás?
Tehát mennyire fontos az Ön számára a ... mint információforrás?)
(N2020 = 2000, skálaátlagok)

Figure 5. *The importance of local clubs, social organisations, and religious communities as sources of information by gender, age, educational level and region*
(Overall, how important is ... as a source of information to you?
So how important is ... to you as a source of information?
(N2020 = 2000, scale averages)

8. ZÁRSZÓ

A szervezetek azoknak a társadalmaknak a jellemző vonásait viselik magukon, amelyekben működnek, ezért vizsgálatuk a szociológia főbb feladatai közé tartozik (Giddens, 2008). A nemzeti elven intézményesült erdélyi magyar kisebbségi társadalom esetében maguk az intézmények is nemzeti alapon szerveződnek. Következésképpen a szervezetek vizsgálatakor – történjen ez akár szervezetszociológiai megközelítéssel – nem hagyható figyelmen kívül a szervezetek egyik alapvető funkciójának vagy céljának is tekinthető kisebbségi nemzetépítés aspektusa sem.

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek vizsgálata nem tartozik a legnépszerűbb kutatási kérdések közé, s ennél fogva a kisebbségi ifjúsági intézményi szektor elméleti elemzése sem jelenik meg. Ebben a munkában az ifjúságszociológiai, valamint szervezetszociológiai kutatások mellett valamely nacionalizmuselméleti megközelítésnek is helye van, ugyanis a kisebbségi ifjúsági szervezetekre vonatkozó kérdések esetében sem hagyható figyelmen kívül, hogy ezek a társadalmak nemzeti alapon szerveződtek (Kiss-Kozma, 2021b). A cél nem egy *grand theory* megalkotása, amely kultúrától, történelemtől, politikai és társadalmi rendszertől függetlenül alkalmazható lenne bármely nemzeti kisebbséggel kapcsolatos kérdés értelmezésére, ugyanakkor a kérdéskör elméleti megalapozását sem lehet elhagyni. Habár egyfajta elméletszegénységről beszélhetünk, mégis egy egyetemes érvényű elméleti keretrendszer megalkotása helyett inkább egyfajta elméleti perspektívának, egyfajta szempontrendszernek a felállítása lehet a megoldás. Ez segíthet értelmezni, kontextusba helyezni a kisebbségi fiatalok szervezeti kötődéseit is. Az erdélyi magyar fiatalok esetében is egyre inkább az ifjúsági részvétel posztmodern formáiról beszélhetünk, ugyanis míg a szervezetekhez kapcsolódás a megkérdezett erdélyi magyar fiatalok mintegy harmadára jellemző csupán, a szervezetek rendezvényeit már kétszer nagyobb arányban látogatják. Az erdélyi magyar fiatalok nagy része szerint az ifjúsági szervezetek feladatai közé tartozik a magyarság összefogása, a kisebbségi közösségek egyik legfontosabb társadalmi igénye is. Vagyis nem csupán az ifjúsági szervezetek intézményesülésében, hanem a fiatalok szervezeti kötődésének értelmezésekor is megjelenik a kisebbségi nemzetépítés kérdésköre.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Gergely, A. (1993). A „civil társadalom” hazai irodalmából. *Politikatudományi Szemle*, 2(1), 171–182.
- Ádám, A. (1964). *Az egyesületek a magyar társadalmi szervezetek rendszerében*. Tankönyvkiadó.
- Andorka, R. (1995). A civil társadalom fogalmának definíciója és használhatósága a kelet-közép-európai társadalmak elemzésében. *Korunk*, 3(5), 14–18.
- Arató, A. (1981). Civil society against the state: Poland 1980/1981. *Telos*, (47), 23–47. <https://doi.org/10.3817/0381047023>
- Arató, A. (1981–1982): Empire vs. civil society: Poland 1981/82. *Telos*, (50), 19–48. <https://doi.org/10.3817/1281050019>
- Arató, A. (1987). Civil társadalom, társadalomelmélet és államszocializmus. *Századvég*, (3), 48–52.
- Arató, A. (1992). Civil társadalom Lengyelországban és Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 1(2), 53–80.
- Barna, G. (2004). Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai elemzése. *Erdélyi Társadalom*, 2(2): 85–112. <https://doi.org/10.17177/77171.36>
- Barna, G. & Kiss, T. (2013): *Erdélyi magyar fiatalok 2013. (Kutatásjelentés)*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Bodó, B. (2015). *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda.

- Bodó, B. (2016). Civil szerepek és a kisebbségi lét. In Fricz T. et. al. (szerk.), *Civilitika a népfel-ség tudománya*, (159–186. o.). Méry Ratio.
- Bourdieu, P. (1986). *Distinction: A Social Critique of Judgements of Taste*. Routledge and Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago University of Chicago Press.
- Bucur, M. (1998). *Philanthropy, Nationalism, and the Growth of Civil Society in Romania*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative nonprofit Sector Project, no. 31. The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Csata, Zs., Magyari, T., & Veres, V. (2002). Mozaik2001 Gyorsjelentés. Belső Erdély. In B. Bauer, A. Szabó, L. Laki, & Nemeskéri, I. (szerk.), *Mozaik2001. Gyorsjelentés – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*, (137–188. o.). Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Dániel, B. (2020). Az erdélyi magyar fiatalok szervezeti részvételének elemzése. In V. Veres (szerk.), *Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között* (185–206. o.). Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
- Dahrendorf, R. (1990). *Reflections on the revolution in Europe*. Chatto and Windus.
- Dahrendorf, R. (1994). *A modern társadalmi konfliktus*. Gondolat Kiadó.
- Egri, I. (2002). Fejlődésre ítélve. *Civil Fórum*, 3(1). <https://www.transindex.ro/civilforum/>
- Fazekas, A. & Nagy, Á. (2015). Fiatalok. De civilek?: A táborok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig. *Civil Szemle*, 12(2), 25–38.
- Ferguson, A. (1980). *An essay on the history of civil society*. Transaction Books.
- Fowler, A. (1997). *Striking a Balance: A Guide to Enhancing the Effectiveness of Non Governmental Organisations in International Development*. Earthscan.
- Gellner, E. (2004). *A szabadság feltételei. A civil társadalom vetélytársai*. Typotex Kiadó.
- Giddens, A. (2003, 2008). *Szociológia*. Osiris Kiadó.
- Habermas, J. (1985). *A kommunikatív cselekvés elmélete I–II*. Kézirat. ELTE.
- Habermas, J. (2002). *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Osiris Kiadó.
- Halmi, G. (1990). *Az egyesülési jog története. Az egyesülés szabadsága*. Atlantisz Kiadó.
- Holloway, Richard (1997). *NGOs – Losing the Moral High Ground: corruption and misrepresentation*. Paper for the 8th International Anti-Corruption Conference, Lima, Peru. http://www.richardholloway.org/wp-content/uploads/2014/04/NGOs_Loosing_the_Moral_High_Ground-Corruption_and_Misrepresentation.pdf
- Jenkins, R. M. (1997). A nonprofit szféra és a politikai rendszer kapcsolata Magyarországon. In E. Balogh, N. Bullain, & I. Simon (szerk.), *Egymás jobb megértése felé. Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon* (7–14. o.). Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány.
- Kántor, Z. (2000). Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 11(3), 219–241.
- Keane, J. (1988). *Civil society and the state: new European perspectives*. Verso.
- Keane, J. (2004). *A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások*. Typotex Kiadó.
- Kiss, T., Barna, G. & Sólyom, Zs. (2008). *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Kiss, D. (2006). Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 3(2), 139–154.

- Kiss, D. (2010). *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségről Nr. 37. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Kiss-Kozma, G. (2021a). Kísérlet a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének periodizációjára. *Kisebbségi Szemle*, 6(1), 27–48.
- Kiss-Kozma, G. (2021b). Egy új perspektíva a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatához. *Pro Minoritate*, (tavasz), 77–104.
- Kumar, K. (1992). Civil társadalom, egy fogalom újrafelfedezése. *Mozgó világ*, (7), 4–16.
- Kuti, É. (1998). *Hívjuk talán nonprofitnak: A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport. <https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf>
- Kuti, É. & Marschall, M. (1991). A nonprofit szektor fogalma. Egy definíciós vita és ami mögötte van. *Esély*, (1), 61–69.
- Locke, J. (1986). Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról. Gondolat Kiadó.
- Márkus, E. (2016): *Amikor a harmadik az első: A civil szektor többféle szempontból* (18–25 o.). Csokonai Kiadó. <http://www.elib.hu/16400/16430/16430.pdf>
- Matei, L. (1992). A civil társadalom paradoxonai és esélyei Romániában. *Korunk*, 3(9), 3–4.
- Ritzer, G. (1983). The McDonaldization of Society. *Journal of American Culture*, 6(1). https://doi.org/10.1111/j.1542-734X.1983.0601_100.x
- Ritzer, G. (1993). *The McDonaldization of Society*. Pine Forge Press.
- Ritzer, G. (1998). *The McDonaldization Thesis: Explorations and Extensions*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446279007>
- Salamon, L. M. & Anheier, H. K. (1997). *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-National Analysis*. Manchester University Press.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1998). *The emerging sector revisited. A summary*. Johns Hopkins University.
- Salamon, L. M. & Anheier, H. (1999): *Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról*. Civitalis Egyesület. <http://mek.niif.hu/14400/14460/14460.pdf>
- Salamon, L. M., Toepler, S., Anheier, H., & S. Wojciech Sokolowski (1999): *Global civil society*. Johns Hopkins University.
- Sebestény, I. (2001). A magyar nonprofit szektor nemzetközi és funkcionális megközelítésben. *Statisztikai Szemle*, 79(4–5.), 335–355.
- Seligman, A. B. (1992). Érvek a civil társadalom ellen. *Szociológiai Szemle*, 2(1), 75–80.
- Seligman, A. B. (1997). *A civil társadalom eszméje*. Kávé Kiadó.
- Székely, L. (2021). A nagymintás ifjúságkutatás módszertana 2000–2020. In L. Székely (szerk.), *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején: Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.
- Szücs, Z. G. & Tóth, Cs. (2005). Vitatézisek a civil társadalom koncepciójához. In M. Szabó (szerk.), *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat* (353–358. o.). Rejtjel Kiadó.

- Steinberg, N. (2001). Background paper on GONGOs and QUANGOs and Wild NGOs. Global Policy Forum. <https://archive.globalpolicy.org/component/content/article/177-un/31600-background-paper-on-congos-and-quangos-and-wild-ngos.html>.
- Taylor, Ch. (1998). Invoking Civil Society. In R. E. Goddin & P. Pettit (szerk.), *Contemporary Political Philosophy*. Australian National University.
- Tóth, Cs. & Török, G. (2005): Elméletek a politikatudományban. In S. Gallai & G. Török (szerk.), *Politika és politikatudomány* (45–70. o.). Aula Kiadó.
- Walzer, M. (1995). A civil társadalom fogalma. *Korunk*, (11), 7–12.
- Weber, M. (1992–1999): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai* 1–5. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.